

PIEREDZES MANTOJUMS: MEŽSAIMNIEKA ERNESTA BRIEŽA ATMIŅAS

Ginta Elksne, *Mg. sc. soc., Mg. sc. hum.*, Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūta zinātniskā asistente, studē Rīgas Stradiņa universitātes (RSU) Doktorantūras nodaļas socioloģijas studiju programmā. Latvijas Nacionālās mutvārdu vēstures projektā darbojas kopš 1994. gada. RSU aizstāvēts maģistra darbs *Denacionalizēta māja Rīgā: iedzīvotāju biogrāfisko interviju analīze sociālo pārmaiņu kontekstā* (2007). LU Humanitāro zinātņu fakultātē aizstāvēts maģistra darbs *Agrīnās Haņ dinastijas vēsture un tās ietekme uz dinastiju vēstures pierakstīšanas tradīciju Ķīnā* (2017). Zinātniskās pētniecības intereses saistītas ar mutvārdu vēstures un biogrāfisko avotu analīzi, kvalitatīvo pētījumu metodi socioloģijā, dzīvesstāstu tekstu un citu dokumentāro avotu kontekstu analīzi, migrācijas un remigrācijas tēmu dzīvesstāstos, kā arī Senās Ķīnas vēsturi un kultūru.

Raksturvārdi: mutvārdu vēsture, dzīvesstāsti, meža darbinieku pieredze, mežs kā vērtība.

Mutvārdu vēsture un dzīvesstāsti palīdz saprast citu cilvēku pieredzi, noskaidrot vēstures jautājumus, tuvina atšķirīgiem uzskatiem, tradīcijām, dzīvesveidam, kultūrai. Dzīvesstāstu intervijas pieder pie izziņas avotiem kvalitatīvajos pētījumos, kuros pētāmais cilvēks ir nevis pētniecības objekts, bet subjekts. Intervētajs mērķtieci virzītā sarunā rosina stāstu par dzīvi, kur atklājas ne tikai stāstītāja atspoguļotie notikumi un to savstarpējā saistība, bet arī autora personības iezīmes, uzskati, saites – ģimenē un plašākā sabiedrībā.

Filozofs, Latvijas Nacionālās mutvārdu vēstures projekta viens no dibinātājiem un ilggadējs zinātniskais vadītājs Augusts Milts ir rakstījis: “Katra cilvēka dzīvesstāstam ir neatkarīga vērtība, jo tajā ir gan racionālas domas, gan izjūtu savdabība, gan iracionālie dzīves instinkti, daudzas grūti tveramas nianšes. No katra mēs varam mācīties, ieskaitot

arī pieredzi, kas izskan kā brīdinājums to neatkārtot.”¹ Mutvārdu vēstures avoti mums atklāj, kā cilvēks ir sapratis to, ko darījis, kam ticējis un ko joprojām domā, ka ir darījis. Tas mazāk stāsta par pašiem notikumiem, bet gan vairāk par šo notikumu nozīmi.²

Rakstā aplūkots mežsarga Ernesta Brieža (dzim. 1905) dzīvesstāsts. Intervija ieskaņota stāstītāja 90. dzīves gadā un ietver atmiņas no bērnības, atmiņas par tēvu – arī mežsargu, no kura stāstītājs ietekmējies profesijas izvēlē, 40 darba gadiem mežā, kā arī atziņas un pašvērtējumu. Dzīvesstāsts atklāj emocionālu tēlojumu, estētisko un ētisko vērtību nozīmi ar meža darbu saistītajā stāstītāja dzīvē, profesionālās pieredzes ietekmi uz personības izpausmēm. Kontekstam minēti piemēri no dažiem citiem meža darbinieku atmiņu ierakstiem, kas pieejami Nacionālās mutvārdu vēstures cilvēk-arhīvā. Pieredze meža kopšanā un sargāšanā paver dziļāku skatījumu uz cilvēka un dabas attiecību niansēm.

¹ Milts 2001, 37.

² Portelli 1998, 67.

Ar Ernestu Briedi tikos pēc mežu vēstures pētnieces Aijas Zviedres ieteikuma. Pati nākusi no mežkopju dzimtas, arī savu dzīvi veltījusi mežsaimniecības profesionālās vēstures un individuālo meža darbinieku atmiņu apzināšanai. Viņa pazina daudz vecākās paaudzes meža sargu un kopēju, kuru dzīvesstāstu vajadzētu uzklaut. Viens no galvenajiem iemesliem – šai profesijai vēsturiski notikusi stingra atlase. Ne cilvēks izvēlējas mežu, bet mežs – cilvēku, kurš grib un var tam kalpot, neskatoties uz darba smagumu un prasībām, ko dažādos laikos uzlika dažādi mežsaimniecības pārraugi un īpašnieki. Nav nejaušība, ka tēviem līdzās auga pēcnācēji – mežkopju dinastijas turpinātāji. Intervijā mans uzdevums bija noskaidrot, izprast, kā atmiņās par dzīves gājumu atklāsies stāstītāja raksturs un personības īpašības, kas veidojušas tik dziļu un pamatīgu piesaisti savai profesijai, kā atīstījušās attiecības starp cilvēku un mežu – dabas vidi un kā tās ietekmējušas attiecības ar citiem cilvēkiem. Sabiedrībā pieņemts uzskats, ka meža profesija saistās ar romantiku un cildenām rakstura īpašībām, noslieci uz apceri un gluži vai šamaniskām spējām nostiprināt saikni ar Universu. No otras puses – pašlaik izplatītais skatījums uz mežu galvenokārt kā materiālo vērtību un peļņas avotu disonē ar rūpīga saimnieka attieksmi, ko iemieso arī aplūkojamais profesionālā mežkopja stāsts. Tas ir vēl viens motīvs, kas liek ieklausīties amata pieredzē un vērtēt, kā saimnieciska attieksme atšķiras no daudzu īpašnieku attieksmes, kuri, gan ieguvuši mežu īpašumā, stāv tālu no tā, nespējot saskatīt meža kā dabas resursa skaistumu un ilglaicīgo vērtību.

Intervija ar Ernestu Briedi ierakstīta audioloģē 1995. gadā Olainē. Tagad, atgriežoties intervijas situācijā un vērtējot uzklautos atmiņu stāstus, pavēršu skatu uz reāla cilvēka mūža pieredzi un veidu, kā cilvēks pats to saprot, vērtē un pasniedz. Stimuls intervijai – iepazīt personību, kurš audzis un mūžu nostrādājis mežā un ir mežkopju dinastijas pārstāvis. Sekojot stāstam, var vērot attēloto notikumu iespaidu un to, kā stāstītājs pats tiem atrod vietu un nozīmi savā dzīvē. Raksta mērķis ir izsekot meža darbinieka profesionālās pieredzes un personības savstarpējām attiecībām, kas atklājas dzīvesstāstā.

Bērnība un skolas gadi

Ernests Briedis dzimis 1905. gadā Cēsu apriņķa Rankas pagastā, un šajā apkaimē pagājis gandrīz viss viņa mūžs. Izglītību ieguvis Jaunpiebalgas draudzes skolā, pēc tam beidzis Rīgas 2. Valsts vidusskolu un Raiskuma mežsaimniecības skolu.

E. Brieža tēvs bijis mežsargs, kurš sācis strādāt, kad *vēl baronu laiki bij .. viņš jau bija sācis pie barona*. Mežsaimnieka profesionālā ceļa izvēlē dēlu ietekmējis arī sākotnēji visai romantiskais priekšstats par tēva darba lauku: *Esmu mežsarga dēls. Un, kā jau dēlam, mežs likās kā tāda teiksmaina valstība. Tētis pārņāca mājās un jautāja – zini, ko es redzēju? Redzēju stirniņu. Lielo stirnu ar mazo stirniņu, abas divas tā smuki staigāja ēzdamas. Un man arī tā gribējās redzēt visu to!* Tēva stāsti par mežu rosina iztēli: *Viņš daudz ko stāstīja, kā mežā izskatās. Un man kā mazam puikam tas viss tāds likās tāds brīnišķīgi skaists, ka nu tikai!*

Ernests Briedis savu bērnību tēlo kā lauku zēna ikdienu. Iztikšana nav bijusi viegla, ģimenē auguši septiņi bērni. Kad gājis pamatskolā, *abi ceļgalīņi bija salāpīti un pastalas kājās. Bet mācījāties jau, kā varējām*. Lai gan stāstītājs kritiski norāda, ka *mēs jau bijām toreiz godīgi bērni, nebijām jau tādi kā tagad, palaidīņi*, tomēr stāstā netrūkst arī bērnu dienu nerātību. Stāstītājs atminas gan epizodi, kad gandrīz noslīcis dzirnavu dīķī, gan piedzīvotās briesmas, vizinoties uz ledus gabala pa Gauju.

Attiecības ģimenē raksturo stāstītāja sniegtais vecāku raksturojums: *Mamma bija īsta latviete, čakla sieva, bērnus audzināja nopietni, rūpīgi. Par pāršanu jau ne tik daudz, bet galvenais labām mācībām un stingrību. Tā kā es jau nekad pērts netiku, bet audzināja stingri un kārtīgi. Tēte... Tēte jau bija mežsargs, tāpat patika iemest vairāk drusku. Bet kurš mežsargs tad gan nedzer, jāsaka. Mazā piebilde par to, kas, iespējams, tomēr nebija tik labi, liecina par solidaritāti gan ģimenes lokā, gan pret citiem mežsargiem kā kopību.*

Stāstītājs atklāj dramatisku epizodi, kad viņš, būdams pavisam mazs zēns, smagi saaukstējies un saslimis; nav varējis staigāt. *Vienu laiku gulēju vāģīšos un skatījos zvaigznēs*. Vēlāk nejausi noklausījies sarunu; māte

stāstījusi radiem, ka *lūgusi Dievu – ja nu netiekot vesels, tad labāk lai nomirstot, tik nespēcīgs esot bijis. Pamazām atveseļojies, tomēr bērniņā pārciestā slimība pavērusi iespēju izglītoties: Mamma teica tā – Ernī, tu tāds pašvaks veselībā vēl no jaunības dienām biji, sūtīsim kā vienīgo uz vidusskolu. Nu, un tā es tiku Rīgā!*

Pēc dienesta armijā Briedis uzsācis mācības Raiskuma mežsaimniecības skolā. Viņš atminas labus skolotājus (Danenbergs, Zihmanis, Gulbis). Kā teicama pieredze minēti praktiskie darbi, kad katram audzēknim ticis iedalīts zemes gabals, kas pašam jāapkopj: *Katram bija ierādīts tāds zemes gabaliņš, kas bija jāuzrijolē³, jāapsēj ar priedēm un ar eglītēm, kāda nu kurā vieta tur bija ierādīta. Un tad pašam tas bija jāaudzē, viss priekš meža, kas vajadzīgs. Tā bija vērtīga skola. Skolotāji bija labi un mācīja labi.*

Pašam sava apgaita

Skolas beigšanas laiks sakrita ar ekonomiskās krīzes gadiem, kad jāpieņem jebkāds darbs: *Tas bij' tas bezdarbnieku laiks, uzreiz vietu nevarēja dabūt. Bet nebija jau ilgi. Es pa to laiku gāju uz Rankas papes fabriku pieņemt materiālus, tanī laikā kaut ko nopelnīt, jo nevar tak sēdēt mājās uz tētes rēķina lai. Un tad 32. gadā piedāvāja mežsarga-virsmežsarga vietu, nu un es jau to ar steigu pieņēmu.⁴*

Darbu uzsāk ar stingru apņemšanos: *Tā kā es biju mežsarga dēls, es biju apņēmies, ka es kārtīgi savu apgaitu uzturēšu un rūpēšos ne tikai par mežu, lai mežs būtu apstādīts, apsēts un apkopts, bet arī lai zvēriņi būtu apgādāti.*

Lai nebūtu tā, ka tētis atnāk mājās un saka – vot, stirniņa bija nošauta.

Stāstītājs piešķir nozīmi dabas estētikai un arī sava darba estētiskam vērtējumam. Viņš priecājas, ka apgaita bijusi *smukā vietā*, un raksturo savus dienas darbus: *Strādāju arī cītīgi. Kopu mežu. Katru meža kvartālu izstaigāju. Sausos un gāztos visus uznumuroju, ierakstīju tādā dastošanas lapiņā, tad tos novērtēja, iesniedzu mežniecībā, un mežzinis tad pēc tam pārdeva vietējiem iedzīvotājiem. Visu izstaigāju, sanumuroju, un mežs bija dažos pāris gados priekšzīmīgā kārtībā.*

Ernests Briedis atminas, ka tad, kad sācis strādāt mežniecībā, trūcis stādāmā materiāla. Izmantojot Raiskuma meža skolā iegūtās zināšanas, Ernests Briedis kopā ar strādniekiem ierīkojis stādaudzētavu – apstrādājuši zemi, ierīkojuši dobes, sasējuši sēklas un paši izaudzējuši stādāmo materiālu. Apstādījuši savu un arī kaimiņu mežsarga apgaitu, visas tukšās vietas jeb lauces⁵.

Mežsargam darba mežā netrūkst, ja vēlas uzturēt labi koptu mežu. Padarītais sniedz gandarījumu. *Man patīk priežu sili. Ir jau egles arī ļoti skaistas, bet tie meži ir tādi kā drūmāki. Tumši tādi. Un pie tam egles aug tur, kur labāka zeme, tur apakšā tāds mitrs kādreiz un tāds piegružots. Bet, ieejot silā vai priedulājā, – saulīte spīd!*

Prieks par mežu ir saistīts arī ar paša darbu: *Ja tu esi mežu izkopis, ja tev nav tādu koku lūžņu zemē, tad tak ir brīnišķīgi! Un jaunaudzītes, kuras tu esi iestādījis, tās aug tik smuki, priežu dzinumi nāk uz augšu, cik svaigi un smuki – prieks redzēt, prieks par savu darbu. Jebkuros laikos varot uzturēt labi koptu mežu, ja tikai grib, bet tā gribēšana laikam nav.*

Mežs, dzīve un romantika

Kārtīgai strādāšanai ir arī ēnas puses. Stāstītājs atzīst, ka nav bijis tas labākais palīgs sievietei mājas darbos, jo daudz laika aizņēmuši darbi mežā: *Vienā ziņā gan es biju neakurāts. Sieviņai palīgā gandrīz nekad nevienos darbos netiku. Tikai pa mežu. Nu, bet patiesībā, lai*

³ Rijolēt – art, apstrādāt augsni dziļāk par aramkārtu.

⁴ “Iecelšanas, pārceļšanas, atvaļināšanas mežu departamentā. Ernests Briedis iecelts par mežs. v. izp. uz br. līg. Cēsu v-bas 3. apg. ar algu 75 Ls mēnesī bez kādām citām piemaksām naudā, ar 1. aprīli.” (*Meža Dzīve*, 01.10.1932., 86) “Personālās ziņas mežu resorā. Pārskaitīti citā amatā. Cēsu v-bas 3. apg. mežs. Ernests Briedis par virsmežs. 1. iec. mežniecībā un par mežsargu minētā apgaitā, skaitot pārskaitīšanu un izdienu min. pakāpē ar š. g. 1. febr.” (*Meža Dzīve*, 01.02.1933., 90)

⁵ Lauce – ar mežu neapklāta zeme (meža zemē), kas neatbilst deguma, iznīkušas audzes, vējgāzes, izcirtuma un rekultivētās zemes pazīmēm.

visu to izstaigātu un pēc tam atkal pārbaudītu, vai nav kāds cirtējs kaut ko pārcirties, tur darba bija diezgan.

Mežsarga ikdiena nav tik romantiska, kā tas var šķist jūsmīgam vērotājam no malas, – svaigs gaiss, skaisti koki, dzied putni. *Pats gaiss jau ir svaigs, bet kādi citi apstākļi ir? Pusdienas tu mājās nedabū nekad siltas ēst, ja tu kārtīgs mežsargs esi. Uz kod to sauso maizīti vēl, vai nu paņem kādu tēju līdz vai ko un dzīvo.* Savukārt ziemā, kad notiek lielle mežu ciršanas darbi, mežsargam jābūt klāt un jāuzņem tie koki. *Rokas ir nosalušas tā, ka tu nevari vairs pakustināt. Cimdi ir, bet tas neko nedod. Ozons jau ir, tā jau tur ir daudz, ko osīt. Bet tie citi apstākļi nemaz tik labi nav. Un vēl tie paši malumednieki.*

Savukārt ilggadēji meža darbinieki Juris un Gunta Lapkaši⁶ intervijā atklāja epizodi par nopietnu kaitējumu mežkopja veselībai, ko izraisījis inficētas ērces kodums. Tā kā tolaik darbā nav bijusi noorganizēta savlaicīga vakcinācija, meža darbinieka karjerai izraisīto komplikāciju dēļ nācies pielikt punktu.

Tomēr romantikas netrūkst ne Ernesta Brieža dzīvē, ne atmiņu stāstā. Ja visa dzīve noris mežā, tad mežā notiek arī svarīgi dzīves notikumi. Gluži kā pasakā jaunais mežsargs mežā atrod savu nākamo sievu: *Vienreiz, ejot pa savu mežu, nāk viens sievišķīt's un dzen savus lopus pa mežu cauri. Suns arī viņai klāt. Es uzreiz – suņi mežā nedrīkst atrasties! Suņi tak medī zaķus un tā tālāk. A šī tā lielīgi – mans sunīt's nemaz nav mežā, viņš, kā redzat, ir uz ceļa, un viņš jūsu zaķus neķer, bet man palīdz govīs ganīt! Izrādījās, ka viņiem bija netālu tāda pļaviņa, un šī dzen tās govīs uz to ganību. Un nu iepazītās tā meitiņa ar to smuko valodiņu, ar aso.*

Tā vārds pa vārdam, un tiek norunātas nākamās satikšanās, *gājām uz Gaujmalu, tur ievas ziedēja, smaržoja smuki.* Randiņu laikā jaunie ļaudis izbauda romantiku, un izrādās, ka jaunā sieva ir ne vien skaista un gudra, bet arī labi šauj ar revolveri. Tā reiz, *sēžot zem ievas, stāstītājs piedāvā iecerētajai pamēģināt šaut mērķī ar līdzīgu paņemto revolveri.* Domājais, ka sievietei jau nu nekas nesanāks. *Tēmē, tēmē lielu laiku. Es domāju, nešaus jau*

laikam, nemāk. *Beigās – pliukt! A bet ietrāpīts tajā papīrā! Tad bij' atkal lustes visiem, ka tik labs šāvējs mana sieva ir.*

Kad viņi 1934. gada Ziemassvētkos Cēsu baznīcā salaulājas, jaunais vīrs var būt apmierināts, jo laulāto vecuma starpība atbilst viņa priekšstatam: *Sieva ir pieci gadi jaunāka par mani, tas taisni tā, kā vajag, sievietēm jau vajag būt jaunākām.* Sievai patīcis darboties pašdarbībā, bet drīz mājas rūpes prasījušas savu un tam vairs nav atlicis laika. Atklājas atšķirības raksturos un attieksmē pret sabiedrisko dzīvi: *Es personīgi sabiedriskā dzīvē nepiedalījos. Nebija laika, un man patika mežs. Ja man bij' brīvs laiks, tad es aizgāju uz mežu labāk. Es jau biju tam mežam nodevies un tai mājas dzīvei mazāk. Jāatzīstas, kas ir, tas ir.*

Stāstītāja repertuārā ir vairāki stāsti, kuros viņš, vēlēdamies izcelties un sevi izrādīt sievas un bērnu priekšā, tomēr rezultātā nonāk neveiklā situācijā. Pats stāstītājs šo stāstus atstāsta ar humoru, beigās vēl pievienojot morāli, ka nav labi lielīties, pirms darbs padarīts.

Reiz gadījies, ka netālu no mājas jaunaudzītē iecilpo zaķis. Stāstītājs nolemj sagādāt pusdienām cepeti un pie reizes pasauc sievu – nāc, paskaties, kā zaķus šauj! Tomēr neizdodas tieši trāpīt. Zaķis parādās tādā leņķī, ka, *ja tu gribi šaut, tad tev jāšauj tieši dibena ciskās .. vienkārši dibenā jāšauj. Nu, un ko tur darīs citu? Esi sievu aicinājis – jāšauj! Izšauju – es nu redzu, spalvas vien pajūk, tās skrotis, kas gar malām iet, tās nodzen spalvas gar tiem sāniem. Zaķis gan paliek bišķi lēnāks, bet – aiziet!. Zaķi neizdodas nošaut ne ar otro, ne pat ar ceturto šāvienu. Nu tak pēdējā patrona, piektā, bija, to ielādēju, izšauju, nu, un ta zaķis ar teica – nu labi, pietiks – apgūlās! Ar pieciem šāvienu, pakaļ skriedams pie tam! Nu un nesu to zaķi laukā tagad, sieva saka – nu es gan redzēju, kā zaķus šauj! Situācija attēlota kā spēle, kur arī zaķim piešķirta sava loma, pat ar tekstu. Mednieka attieksme pret medījumu ir racionāla, tomēr tas neliedz uzvert to kā sacensību partneri.*

Citā reizē aicinājis sievu palīgā, lai izdzītu lapsu no meža. Lapsa ilgi nerādās, un mednieks uzliek plinti plecā, domādams, ka tā jau aizgājusi uz Lapsu kalniņa pusi. Bet pēkšņi lapsa uzrodas. Kamēr mednieks ķer bisi un notēmē – tā jau ir projām. Arī šajā epizodē

⁶ NMV-4689.

stāstītāja sieva atklājas kā racionāla situācijas vērtētāja: *Un tad šī nosvētīja mani – vai tad tu nezini, kā medniekam jādara, jāstāv, kamēr dzinējs iznāk. Ja es būtu stāvējis un gaidījis ar plinti uz rokas, lapsa bija mana.*

Stāstītājam ir raksturīgs paškritisks skats un spēja atklāt sevi neveiksmīgās, neveiklās situācijās. Bieži kā “veselais saprāts” stāstā parādās sieva, kas ar prātīgu teicienu rezumē situāciju. Morāle ir skaidra – nevajag lielīties!

Mednieku stāsti

Stāsti par medībām, ne tikai privātām, bet arī organizētām mežsargu atmiņās ieņem ievērojamu vietu. Medību uzraudzība ir viens no mežsarga pienākumiem un Briedim arī personīga aizraušanās. *Kamēr mežsargs bijī, tad bija obligāti jābūt, ja tavā apgaitā bija medības. Bet lielākoties man jau arī interesēja medības, tad es parasti piedalījos. Tas ir tāds sports. Ja nāk tas zaķis tā kūleņiem vien, kūleņiem vien, un tad tev vajag notēmēt un – lai viņš krūt! Zaķim vēl tā, bet sevišķi, ja lapsiņa nāk – oi!*

Nacionālās mutvārdu vēstures krājumā ir arī stāsts par īpašām medībām⁷, kas Latvijā pēc kara tikušas sarīkotas maršalam Vasilijam Čuikovam. *Tajā laikā Latvijā pastāvēja tāda pusmilitāra organizācija – Civilā aizsardzība. Un šīs organizācijas vadība bija uzticēta maršalam Čuikovam. Tā kā viņa amata pienākumos ietilpa arī šo organizāciju pārbaudīšana. Maršals Čuikovs, būdams mednieks, bieži savus inspekciju braucienus savienoja ar medībām. Jelgavas mežrūpniecības direktors saņēma no savas ministrijas ziņu, ka medību nolūkos mežrūpniecību apmeklēs maršals Čuikovs, un direktoram bija jānoorganizē medības maršalam ar viņa svītu. Maršals no Maskavas Rīgā ieradās ar speciālu vilcienu. Šajā speciālajā vilciņā bija tikai divi vagoni – viens salonvagns, kurā brauca maršals ar pavadoniem, un otrs vagns bija platforma,*

ar kuru tika atvesta līdz Rīgai maršala personīgā čaika.⁸

Ieradies Rīgā, maršals ar šo automašīnu atbraucis uz jau iepriekš noorganizēto medību vietu Jelgavas mežrūpniecības Elejas mežniecībā. Lai arī maršals bijis ģērbies vienkārši, *aizsargkrāsas frencī, bez ordeņiem un zvaigznēm*, viņam visur sekojis adjutants, kurš nesis maršala ieročus. *Nesa tādēļ, ka šiem ieročiem nebija plecu siksnas, jo tās traucēja mērķēšanā, tādēļ ieroči tika nesti rokā. Ieroči bija divi. Viena bija ložu bise priekš lielākiem dzīvniekiem un šķeltnadziem, bet otra bija medību bise, divstobrene, kura domāta sīkākām medījumiem. Un tā nu medībās maršala aizmugurē vienmēr stāvēja adjutants ar šaušanai sagatavotiem ieročiem un vērtīgi sekoja – tiklīdz kāds zvērs tuvojās mednieku līnijai, tā tika pasniegts vajadzīgais ierocis – tā kā dakterim pie operāciju galda.*

Pusdienlaikā uzradies armijas ekonomiskā veikala pikaps ar veikala darbiniekiem, kuri sagādājuši medniekiem vajadzīgās uzkodas un dzērienus. Dzinējiem sagatavotajā devā atradies baltmaizes kukulītis, divas mednieku desas un degvīns *Kristāldzidrais*. Mednieki novietojušies atsevišķi – *tur bija visas iespējamās gastronomijas uzkodas un delikateses, ko varēja sniegt armijas ekonomiskais veikals*. Pusdienu noslēgumā veikala pārstāvis piegājis pie maršala, kurš vienkārši ar savu parakstu akceptējis visus izdevumus. *Kā atcerējies klātesošais liecinieks, tajā reizē mēs sapratām, ka maršals jau dzīvo komunismā, jo viņam nauda nebija vajadzīga.*

Stāsts, gluži tāpat kā to izstāsta Jēkabs Vilītis, ir ne reizi vien pārstāstīts un ceļojumā no mutes mutē ieguvusi jaunas detaļas. Meža darbinieki jau bija pieraduši pie savu “kungu” anekdotiskajiem medību paradumiem. Tomēr Ernests Briedis savā stāstā lielāku uzmanību pievērsa nelegālajiem medniekiem un to nodarītajam postam.

⁷ Epizode no 1995. gada intervijas ar mežsargu Jēkabu Vilīti (NMV-226) (dzimis 1925), kurā viņš atstāsta sava drauga, meža darbinieka Aleksandra Beķera pieredzēto gadījumu.

⁸ Padomju Savienībā augstu amatpersonu iecienīts limuzīns, Gorkijas automobiļu rūpniecības (GAZ) ražojums pēc ārzemju paraugiem.

Mežsargs un malumednieki

Stāstu par malumedniekiem Ernests Briedis iesāk ar īsu ievadu, kurā paskaidro, kāpēc bijis tik nesaudzīgs. Viņš bērībā esot apņēmis rūpēties par meža zvēriem un vēlāk sapratis, ka malumednieks kā likuma pārkāpējs ir bīstams, jo krīzes situācijā gatavs apdraudēt arī mežsargu: *Ar malumednieku ir grūti rēķināties. Latvijas laikā vairākās vietās dzirdēju, kur mežsargs no malumedniekiem nošauts. Ja viņi satiekas viens pret vienu, viņš jau tevi nežēlo. Bet tas jau nenozīmē, ka es neiešu karot ar malumedniekiem!*

Katrs stāsts tiek izstāstīts secīgās epizodēs, kur svarīgas ir arī detaļas. Tā, piem., pirmajā stāstā mežsargs satiek mežā kādu vecu sieviņu, kura, nākdama pretējā virzienā, jautā pēc ceļa uz Cēsīm. Kad gabaliņu tālāk stāstītājs sastop vīrieti ar bisi kaklā, viņam top skaidrs, ka tas ir malumednieks un iepriekš saktiktā sieviņa bijusi šī malumednieka dzinējs. *Es tagad ar pielieku vēl lielāku soli, sameklēju revolveri un uzsaucu: stāt, rokas augšā! Es pārbaudīšu jūs! Ko jūs domājat, ko šis dara? Nemet vis rokas augšā. Atrāva savu puspraķīti vaļā, noņem plinti no kakla nost. Es jau biju dzirdējis, ka malumednieki nošauj arī mežsargu. Man bij' jāizlemj, ko nu darīt. Vai nu pielūgties viņu, lai viņš iet laimīgs, vai riskēt!* Izmantojot fizisku spēku, malumednieks tiek sagūstīts. Pa ceļam uz Cēsu policiju malumednieks izbēg, sākas pakaļdzīšanās, bet jaunais mežsargs izrādās ātrāks.

Stāstā par malumednieku ķeršanu ir gan risks, kad mežsargu glābj tikai veiklība, jo malumednieks ir gatavs šaut, taču nepagūst salikt kopā ieroci, ko izjauktu noslēpis zem apmetņa; ir pakaļdzīšanās epizodes un joki, piem., kad “brašajam” malumedniekam no pārdzīvojumiem *bikses pilnas*. Malumedniekam tiek atņemta bise, piespriests 30 latu sods, bet mežsargam – prēmija. Žurnāls *Meža Dzīve* publicē mežsarga foto ar malumedniekam atņemto bisi.⁹

Citā reizē malumednieks tiek izskaitļots pēc atstātām pēdām – viņš uz ceļa atstājis raksturīgu zābaka zoles nospiedumu. Sekojot pēdām un izskaitļojot, no kurām mājām varētu

būt nākuši likumpārkāpēji, arī viņus izdodas noķert.

Vēl vienā atmiņu epizodē tiek stāstīts par malumednieka uzbrukumu kolēģim, ar kuru mežā bijusi norunāta tikšanās. Kolēģis atnāk – vaigs pušu, asiņains. Esot uzgājis virsū kādam malumedniekam, bet tas bijis veiklāks un iesitis viņam ar plinti pa galvu. Labi, ka dzīvs palicis. *Ja būtu pa deniņiem, būtu beigts bijis, bet tā – vaiga kauls gluži pušu nebija, bet brūce dikti liela, asiņaina un zilums – nu riebiņš skats pavisam. Ko tad nu darīsim tagad? Neiesim tak palaisties atkal malumedniekam! Iesim pa pēdām, ķersim pa pēdām rokā.*

Par malumednieku noķeršanu mežsargam pienākusies prēmija, tomēr tā nebija galvenais malumednieku ķeršanas iemesls: *Tur jau liela prēmija nebija, bet tikai tā, lai tos malumedniekus apkarotu, lai tām stirniņām būtu drošāka dzīve. Mežsarga uzcītība esot atmaksājusies arī tādējādi, ka viņa apgaitā malumednieki mazāk darbojušies. Vispār nejuta, ka tuvumā kaut kas notiktu. Jo viņi jau juta, ka tas virsmežsargs ir dulls, un tas mežsargus arī sakurina, un viņi kilometriem tālu skrien pakaļ mednieciņam.*

Mežs kā patvērumš

Pēckara gados arī mežziņa Brieža apgaitā slēpušies mežabrāļi. Tieša saskare ar viņiem nav iznākusi, lai gan Briedis zinājis, kur bunkuri atrodas. *Bija mežā bunkuri. Viens bij' labi tālu, tādās vecās pozīcijās. Tur bija smiltiņa, šur tur pagrūž no tā bunkura laukā un nemaz neredz, ka tās izbūvēts ir. Tikai varēja redzēt, kur cilvēki ir staigājuši, pēdas paliek, ja vairāk reizes iet. Nu un otrs bija turpat netālu no mūsmājām, tādā jaunaudzītē ierīkots, neliels bunkuriņš.*

Mežsargus ļoti tramdījušas varas iestādes, tautājušas par mežabrāļu slēpšanās vietām. Atlicis vien samelot, ka viņa mežā bunkuru nav. *Bet tas bija drausmīgi tomēr. Tu labi zini, ka tev mežā ir bunkuri. Aizsauc uz Cēsīm tie poļitruki – nu, Briedi, jūs kā meža darbinieks, vai zināt, kur ir bunkuri? Uzrādiet! – “Manā mežā nekādu bunkuru nav. Man neviena paša bunkura nav.” – “Nu, smotri!”¹⁰*

⁹ *Meža Dzīve*, 01.06.1936., 130.

¹⁰ Nu, skaties! – krievu val.

Ar cilvēkiem, kas slēpjas bunkuros, Briedis tiešā saskarē nenonāk. Tomēr viņš arī piever acis uz to, ja notiek nesaskaņotas medības – cilvēkiem, dzīvojot mežā, nepieciešama pārtika. *Ja nu viņi medīja, tad tai reizē es neskatījos, jo viņiem arī ēst gribējās.* Vienu no mežabrāļiem gan pazinis personīgi, tas bijis jauns mežsargs, kurš slēpies, kāda radnieka pierunāts: *Tāds jauns mežsargs, Antons vārdā.* Diemžēl šī epizode beigusies bēdīgi: *Tur nāca viens jauns mežsargs, un vai nu tas bija izstāstījis, vai nu kāds cits, kas to nu zina. Vienā jaukā dienā atbrauca vesela karavīru brigāde, aplenca bunkuru. Teica, lai lien laukā, bet neviens nelīda. Tad ar rokas granātām sāka mest. Un to vienu beigtu atrada, un tas mans Antonu Jānis, tas mežsargs, viņš bija gan ievainots, bet dzīvs. Ielika Cēsu slimnīcā. Bet šis laikam vai nu nervozēdams, vai kā nu tur bija... bēdzis it kā projām un tika nošauts.*

Latvijas meži pēckara gados daudziem cilvēkiem deva fizisku patvērumu. Kā norāda antropoloģe Vieda Skultāne, – saskatīt mežā patvērumu ir sena tradīcija Latvijā; tā ne tikai saistās ar vēsturiskām asociācijām par vajāto slēpšanos mežā, bet arī sakņojas folkloras, literatūras un cilvēku ikdienas uztverē par mežu kā pastorālu idilli.¹¹

Mežsargam un dundadznieku izloknes aizstāvim Vilnim Mitleram¹² mežs ir bijis patvēruma devējs gan valodai (Dundagas izloknei), gan cilvēkiem: *Man bija tā laime vai nelaime, ka es visu savu dzīvi nodzīvoju mežā, nostrādāju. Redziet, mežs bija tā vieta, kur krievu laikos varēja strādāt citur nederīgie. Tas ir, leģionāri, budži, teiksim, un visi šitie... padibenes. Un viņi varēja strādāt mežā. Nu un par cik viņi visi lielāko daļu bija iedzīmtie, tad mums mežā tā izlokne saglabājās. Mēs jau nerunājām kaut kādā citādā, pareizā valodā, bet izloksnē. Nu un tā es kaut ko vēl atceros. Mežs V. Mitlera stāstā atklājas kā cita pasaule, kur vismaz uz kādu brīdi patverties citādam vai vajātajam.*

¹¹ Skultans 2005, 83.

¹² Dundziņ valod, Kubalu skola – muzejs Mežsausterē. Intervija ar Vilni Mitleru (dz. 1930, intervēts 2011) (NMV-3167).

Mežs kā brīnums, kā teiksmaina vieta

Socioloģe Baiba Bela uzsver, ka “dzīvē pieredzētie spilgtie notikumi paši par sevi vien nav iemesls, lai rastos labs dzīvesstāsts”, nepieciešama arī laba valodas izjūta un valodas izteiksmes līdzekļu pārvaldīšana, kā arī laba stāsta kompozīcijas izjūta.¹³ Mežsarga E. Brieža stāstam ir raksturīga sava specifiska tēlainība. Viņš runā par mežu niansēti, attēlo mirkļa noskaņas, spēj iedzīvoties kokos un zvēros, reizēm tos uzrunājot deminutīvos. Ar sev piemītošo tēlainību viņš personificē velna tēlu un ļauj tam darboties savas iztēles atmiņās. Velnam ir ierādīta pretspēka loma. Saucot pamazināmā vārdā – *velnīt's* –, tiek atņemts tam spēks, piešķirta nedaudz ironiska nozīme. No biedējoša tas kļūst vairāk līdzīgs Latgales keramiķu attēlotajiem bezbēdīgajiem blēņdariem. Tomēr *velnīt's* kā spilgts tēls apzīmē to neizskaidrojamo, vareno, biedējošo, ar ko nācies saskarties mežā.

Pirmo reizi velna tēls parādās bērības atmiņu epizodēs. Stāstītājs, vēl bērns būdams, velnu vainojis skaistu koku izpostīšanā un piedraudējis ar atmaksu. Kā sekas stāstā atklājas dažādi notikumi, kas cilvēkam norāda viņa paša īsto vietu dabas varenības priekšā. *Es jau bērības dienās biju paredzējis, kad es to mežu saudzēšu. Un lai tas velns, kas tos kokus man gāž un lauž... kad es pieaugšu – es teicu brālim – es viņu uz elli aiztriekšu! – Velns gāza kokus? – Bet kas ta' cits? Smuks, liels koks nogāzts. Nolaizts. Tātad tikai velns to dara. Nu, un tad es viņu aiztriekšu uz elli. Brālis gan teica – nerausti nu velnu aiz astes, noskaitīsies! Nu, un tā arī pa daļai bija.*

Drīz vien brāļa brīdinājums piepildās – kad stāstītājs peldējies ierastajā vietā dzirnavu dīķī, izrādījies, ka tur ūdens negaidīti pacēlies augstāk. Sācis slīkt. Labi, ka brālis izglābis, *citādi velnīt's būtu parāvis mani.*

Velna brīdinājums sadzirdēts vēl citā epizodē. Tad viņš, jau mežsargs būdams, netālu no mājām krauj kaudzē sazāģēto malku, lai vēlāk to ar zirgu aizvestu mājās. *Un bija liels vējš. Es tā apskatos, nē, te apkārt ir visi tādi skaisti veseli koki, tur man nekādas briesmas*

¹³ Bela 2007, 20.

*nedraud. Nesu tik tālāk savus baļķus, tos klu-
cēnus. Uzreiz tik dzirdu, ka – krakš! – un reizē
ar to krakši arī – bliukš! Liels bērzs, augsts, un
pārlūst uz pusēm. Viņu kā ar sviešanu uzsvieda
tieši uz maniem tiem klučiem virsū. Ja es būtu
tur pakavējies, teiksim, divas, nu, vienu minūti
ilgāk, es būtu nosists. Un tad domāju atkal –
rausti nu velnu aiz astes!*

Stāstītājs kā mežsargs saskaras ar to, ka mežs tiek kopts, lolots, ir it kā piejaucēts. No otras puses, mežsargs nevar noliegt, ka mežs ir varens un līdz galam neizzināms. *Jums ar to velnu bija jācīnās? – Jā, ar to velnu. Bet nu padomājiet – tādus skaistus kokus ņem un gāž laukā.*

Uz ainavas izjūtu iedarbojas gan tās fiziskā pieredze, gan konkrētā cilvēka biogrāfija, gan simboliskie rāmji, kādos esam raduši uzlūkot un runāt par ainavu.¹⁴ E. Brieža mūžs saistījies ar mežu, un viņa dzīvesstāstu caurvij meža tēma. Bērniības atmiņās atklājas tēva stāsti, kur mežs liekas kā pasaku valstība. Sirds iesāpas par malumednieka sašauto stirniņu, un dzimst apņēmība – izaugšu liels un pret to cīnīšos. Savukārt mežsarga stāsti par malumedniekiem parāda gan autora profesionālo izveicību, drosmi un spēku, gan laba stāstnieka spējas, gan viņa īpašo, dziļo attieksmi pret dabu vispār. E. Brieža stāstījumā klausītājs mežu uztver kā skaistu, nedaudz teiksmainu vietu, kur stāstos līdzās cilvēkiem dzīvo un darbojas arī pats mežs un tā iemītnieki – stirniņa, lapsa, vanags; darbojas arī negatīvie tēli, velns un malumednieki.

Nobeiguma piezīmes. Mežinieku padoms

Mutvārdu vēsture un dzīvesstāsti dod iespēju iejusties otra cilvēka dzīves pieredzē, personības izpausmēs, vērojumos, vērtībās un motivācijās un tuvoties tām. Izziņas procesu var virzīt arī praktiskā gultnē, kā to dara meža vēstures pētnieki, tie, kas apgūst nozares profesionālu pieredzi. Mutvārdu liecības var sniegt padomus, kā labāk veikt meža apsaimniekošanas darbus, kādā laikā koki noteiktam

nolūkam cērtami, uzzināt, kādas metodes un paņēmieni izmantoti agrāk, u. tml.¹⁵

Bijušie meža darbinieki savā aktīvajā mūžā pieredzējuši dažādas varas maiņas, dažādus saimniekošanas paņēmienus. Viņu sniegtās atziņas varētu būt vērā ņemams padomu uzkrājums arī mūsdienās. Jo sevišķi tagad, kad ir atjaunotas agrākās meža īpašuma tiesības. Viena no tēmām, kas aplūkota mutvārdu vēstures intervijās ar mežsaimniekiem, ir tēma par atšķirīgo vērtējumu, kas atklājas salīdzinājumos “agrāk un tagad”.

Ernests Briedis: *Es jau bērniības dienās, es jau biju paredzējis, ka es to mežu saudzēšu. Jo nebija jau tā kā tagad – ielaid cilvēku mežā, cērt, ko gribi, un dari, ko gribi. Viņš norāda, ka īpaši patīk izkopts mežs: Bet nu jau tādus gan neredz vairs.*

Arī ilggadēja mežsarga un Dundagas kokaudzētavas vadītāja Viļņa Mitlera vectēvs no mātes puses bijis mežsargs. Vectēva stādītā ozolu birzs augot vēl joprojām, to novērtējušas vēlākās paaudzes. Tādēļ viņš stāstā atsaucas uz tēva padomu, ka mežs jāsaudzē nākamo paaudžu vārdā: *Tēvs savā mežā necirta malku, neko. Izņemot, ja vajadzēja pļavu tīrīt vai grāvjus. Tēvs man teica tā: “Dēliņ, mežu tu taupi, mežu tu sargā. Mežs ir vairāk kā banka. Tu redzi – priekš kara tam bija nauda bankā un tam bija nauda bankā. Izputēja visi. Mežu tu vari paņemt, kad ūdens smeļas mutē. Tur viņš ir jebkurā laikā.” Bija kara laiki, bija kolhoza laiki, un tas mežs vēl šodien stāv. Un tagad ko dara ar mūsu Latvijas mežiem? Mēs šodien nocērtam mežu, kuru izjutīs bērni un bērnu bērni.*

Tēma par mežu kā mantojumu, kas jāsaugā un jānodod tālāk nākamajām paaudzēm, atklājas arī Jura un Guntas Lapkašu stāstā: *Mežs taču aug lēni. Tagad mēs visu paņemsim, un kas tad paliks mūsu bērniem, mazbērniem?*

¹⁴ Skultans 2007, 222.

¹⁵ Piem., sk. Gimmi, Būrgi 2007. Lai rekonstruētu tradicionālu mežu apsaimniekošanas veidu, tika apvienoti dokumentālie avoti un mutvārdu vēstures intervijas ar bijušajiem darbiniekiem, kuri bija praktizējuši agrākās apsaimniekošanas metodes. Divu pieeju apvienošana ļāva izvērtēt iepriekšējo periodu mežu izmantošanas praksi no dažādām perspektīvām un rekonstruēt to.

Uzklausītajos dzīvesstāstos mežs atklājas kā cilvēka darba rezultāta rādītājs un saimnieciskās darbības pamats, taču šiem stāstiem raksturīgs arī prieks par meža skaistumu, par darba izdošanos. Vilnis Mitlers trāpīgi pasaka: *Mežs nav kāpostgalva – šodien iestādi, rītdien ņem nost*. Skaists mežs intervēto meža darbinieku stāstos ir cilvēka kopts mežs, paša stādīts un aprūpēts, tiek uzsvērta meža vērtība nākamajām paaudzēm. Mežs šajos stāstos ir arī ekonomiska kategorija, tomēr tas nav **tikai** naudas devējs. Pats mežs ir kā vērtība, kas jāatstāj nākamajām paaudzēm. Un tā nav

tikai naudas vērtība (lai gan stāstos atklājas atzinība un prieks par veiksmīgu saimniekošanu). Pieredzējušo meža darbinieku atmiņu stāstos pārliecinoša ir meža garīgā vērtība, skaistums un prieks, ko tas spēj sniegt cilvēka sirdij.

Raksts tapis Latvijas Zinātnes padomes fundamentālo un lietišķo pētījumu projekta Nr. Izp-2018/1-0458 *Atmiņu pārnese starp paaudzēm: naratīvā perspektīva* un LU projekta *Kritiskā domāšana, inovācija, konkurētspēja un globalizācija* (AAP2016/B033) ietvaros.

VĒRES

- Bela, B. (2007) Stāsta dzīve valodā: naratīvās stratēģijas Latvijas un trimdas dzīvesstāstos. Zirnīte, M. (sast.) *Dzīvesstāsti: vēsture, kultūra, sabiedrība*. Rīga : LU FSI, 15–33.
- Dzīvesstāstu intervijas no Latvijas Nacionālās mutvārdu vēstures krājuma: NMV-226, NMV-322, NMV-3167, NMV-4689.
- Gimmi, U.; Bürgi, M. (2007) Using Oral History and Forest Management Plans to Reconstruct Traditional Non-Timber Forest Uses in the Swiss Rhone Valley (Valais) Since the Late Nineteenth Century. *Environment and History*, 13, 2, 211–246.
- Milts, A. (2001) Tautas izziņa mutvārdu vēsturē. Zirnīte, M. (sast., red.) *Spogulis: Latvijas mutvārdu vēsture*. Rīga : LU FSI, 33–39.
- Portelli, A. (1998) What makes oral history different? Perks, R.; Thomson, A. (eds.) *The Oral History Reader*. Routledge, 63–75.
- Skultans, V. (2005) *The Testimony of Lives: Narrative and memory in post-Soviet Latvia*. New York : Routledge.
- Skultans, V. (2007) Narratives of Landscape in Latvian History and Memory. *Empathy and Healing: Essays in Medical and Narrative Anthropology*. Berghahn Books, 205–223.